

Anmeldelser

**Jens Pagter Kristensen
Thomas Alslev Christensen og
Gitte Wallin Pedersen**
**»Europæisk monetært samarbejde
– fra EMS til ØMU«**

Handelshøjskolens Forlag, 1997

Bogen giver en omfattende beskrivelse af de institutionelle aspekter i det europæiske monetære samarbejde og kan herved anbefales til alle, der beskæftiger sig med penge- og valutapolitik. Der gives en omfattende beskrivelse af EMS, af vedtagelserne vedrørende fri kapitalbevægelighed, samt af vedtagelserne i forbindelse med Den Økonomiske og Monetære Union. Bogen kan således ses som en opfølgning af Jens Thomsens bøger gennem 80'erne om EMS. Det er positivt, at forfatterne i denne institutionelle gennemgang ikke er faldet for fristelsen til at give lange beskrivelser af det historiske forløb. Bogen er således fremtidsorienteret. I en række bilag findes de vigtigste tekster for det økonomisk-politiske samarbejde i EU, bl.a. en gengivelse af relevante traktatbestemmelser samt stabilitets- og vækstpakken fra juni 1997.

I et afsnit om de teoretiske problemstillinger i forbindelse med valg af valutasystem gives en oversigt over nogle af de vigtigste teorier på området, bl.a. Mundell-Fleming modellen om effektiviteten af økonomisk politik og teorien om imødegåelse af chok. Det er positivt, at forfatterne er omhyggelige med at gengive både positive og negative aspekter ved forskellige valutasystemer uden at tage stilling. Dog er forfatterne meget håndfaste i deres afvisning af, at penge- og valutapolitik er effektiv på længere sigt. Afsnittet er dog som helhed præget af en række uklarheder og kunne med fordel have været udeladt. Som eksempler kan nævnes, at den formentlig største fordel ved en monetær union, nemlig den mulige påvirkning af inflationsforvent-

ninger, stort set ikke omtales. Det er ikke klart, hvilken økonomisk teori der tilsiger, at pengepolitik gennem en påvirkning af renten får reale effekter på langt sigt, når lande etablerer en pengepolitisk koordination (s. 103). Hovedkilder til afsnittet synes at være Finansrådets ØMU-redegørelse samt lærebøger.

Det må hilses velkomment, at der igen foreligger en opdateret institutionel beskrivelse af det europæiske valutasamarbejde. For personer, der ikke deltager aktivt i den aktuelle beslutningsproces, har det været stadig mere vanskeligt at overskue vedtagelserne.

Lektor Finn Østrup
Handelshøjskolen i København

Ole Borre & Jørgen Goul Andersen:
**Voting and Political Attitudes
in Denmark.**

Aarhus University Press, 1997, 352 s.

I det snævre perspektiv er Ole Borre & Jørgen Goul Andersen's bog en analyse af folketingsvalget i 1994, men i det bredere (1) et nybrud i dansk sammenhæng i grundlæggende tilgang til vælgeranalyser med (2) en afgørende substantiel tese om en »ny politik« til supplement af den gængse økonomisk betingede venstre-højre dimension. Vægten i denne anmeldelse vil ligge på de bredere perspektiver.

Nybruddet i tilgangen ligger i den systematiske brug af den såkaldte afstandsmodel. Udgangstesener, at vælgerne stemmer på det parti, der ligger dem nærmest. I sin grundlæggende form er det samme antagelse, der f.eks. ligger bag modeller for rationel adfærd. Og ved at bruge modellen på

empiriske analyser får man dermed etableret en principiel lighed i tilgang med mere teoretisk-prægede ansatser – uden at Borre & Andersens bog på nogen måde er et eksempel på en rationalistisk præget analyse.

Afstandsmodellen kan synes selvfølgelig, men er det ikke. Den sættes nemlig i relief af den såkaldte »retningsmodel«, hvorefter vælgerne ikke så meget tiltrækkes af de partier, der ligger dem nærmest, men af de partier, der klarest udtrykker holdninger i samme retning, som den hvor de selv ligger.

Et langt stykke giver de to modeller samme forudsigelse. En socialist skal f.eks. ikke have noget videre til overs for et liberalt parti – eller omvendt – for afstanden er betydelig, samtidigt med, at retningen er forkert.

Men på andre punkter divergerer modellerne i deres forudsigelser. Ud fra afstandsmodellerne gør partierne klogest i at gå ind imod midten, hvor de mange vælgere er. Derimod kan det ud fra »retningsmodellen« gælde om at komme med klare – liberale, grønne eller andre – budskaber.

Afprøvningen er interessant. Ofte er korrelationerne med stemmeafgivningen og med partivalg høje for begge modeller. Og gennemgående er det også afstandsmodellen, der sejrer. Men ikke altid. Dansk politik har åbenbart begge sider. Vælgerne kan både være tiltrukket af partier, de ligger tæt på, og partier med klare budskaber, selvom de ikke selv er helt enige. Dette kan meget vel være forklaringen på, at vælgerne i 1973 kunne strømme mod fløjene, selvom de ikke selv var videre ekstreme.

I analysen bruges ikke et, men en række afstandsmaal: De interviewede bliver konkret bedt om (a) at vurdere politiske aktører (partier og partiledere) på skalaer fra det meget negative til det meget positive, (b) at vurdere deres egen placering på skalaer for indstilling til forskellige politikker og (c) at vurdere partiernes placering på samme skalaer. Ud fra (a) kan man direkte se afstanden til forskellige aktører og ved at sammenholde (b) og (c) kan man afdække om vælgeren ligger tæt på eller fjernt fra Socialdemokratiet, Fremskridtspartiet,

Venstre etc. med hensyn til skattepolitik, flygtningepolitik etc.

Elementer af dette er delvist set før i dansk valgforskning, men også kun delvist

(1) Man har altid ved forskellige holdningsspørgsmål søgt at finde vælgernes relative placering på forskellige politikområder – som mere eller mindre venstreorienterede i økonomiske spørgsmål, som mere eller mindre positive over for EF etc.

(2) Man har også lejlighedsvis ved sympatiskalaer søgt at finde vælgernes generelle afstand til forskellige aktører. Men sådanne analyser holdt stort set op med udgangen af 1970-erne.

(3) Endelig har man ikke søgt systematisk at indplacere partierne på holdningsskalaer, således at man kunne finde afstanden mellem vælgere og partier.

Disse mangler har da også en oplagt baggrund. Der er alt for mange partier i Danmark. Hver gang man vil finde vælgernes opfattelse af partiernes placering på et bestemt politisk område skal man processen igennem otte, ti eller 12 gange – alt efter hvor mange partier, man vil tage i betragtning. Dette betyder også, at Borre & Andersens metode kræver mange ressourcer.

Til gengæld giver tilgangen mulighed for at nærme sig en rekonstruktion af den politiske verden, som vælgerne ser den: Hvor står man selv i forskellige spørgsmål, hvor står partierne og hvordan stemmer man så? Vælgernes opfattelse af partiernes placering er ikke nødvendigvis identisk med partiernes rigtige placering, og der kan være allehånde former for misperception.

Fælles med næsten al anden valgforskning er også det noget usikre forhold til tidsdimensionen, der igen vanskeliggør fastlæggelse af kausalitetens retning. Kun i et par tilfælde har man panelstudier (1971-73 og 1987-88) og det er derfor vanskeligt at afgøre, om det er holdningsændringer, der giver ændringer i partiskift, eller om det tværtimod er skifte af parti, der gør, at man skifter holdning. Denne indvending kan også rettes mod afstandsmodellen: Muligvis stemmer vælgerne på et parti,

fordi det ligger tæt på deres egne standpunkter. Men det kunne også være, at de ser partierne som tæt på dem selv, fordi de stemmer på dem.

Dette peger imidlertid først og fremmest på, at der er problemer på andre fronter. Muligheden for at nærme sig et billede af vælgerens opfattelse af det politiske univers forekommer derfor at være et væsentligt fremskridt.

Noget mere betinget bliver vurderingen af nytten af begrebet »ny politik«. Der er oplagt en helt reel kerne. Alt kan ikke reduceres til spørgsmål om skatter, socialforsorg etc. – flygtningepolitik, vold, grønne værdier etc. spiller også en rolle. Rigtigt er det også, at man længe har været mest optaget af de såkaldte post-materialistiske – eller »progressive« – sider ved alle disse øvrige spørgsmål, og har givet de modsatte standpunkter begrænset opmærksomhed. Frygt for vold, modstand mod indvandrere spiller også en rolle for partivalget. Men er det nok til at tale om en helt ny dimension.

Dette sidste har forbindelse med selve etiketten »ny«. Man kan være ny på mange måder, og selve betegnelsen siger ikke ret meget om det nærmere indhold. Og ret mange forskellige stridsspørgsmål synes at blive samlet sammen under »ny politik«. Og man kan også diskutere, hvor ny den »nye politik« egentlig er. Også i 1970-erne kunne man vise, at ikke blot økonomisk liberalisme, men også stærk-mand holdninger hang sammen med stemme på f.eks. Fremskridtspartiet.

Samtidigt kan det diskuteres, hvor løsrevet alle de andre – »grønne« eller »sorte« – spørgsmål er fra de klassiske venstre-højre spørgsmål. Man har således ofte forklaret manglende gennemslag for grønne partier med, at traditionelle venstre-partier lynhurtigt kaprer »det grønne spørgsmål«, således at dimensionen grøn- mindre grøn bliver mere eller mindre synkroniseret med den gængse venstre-højre linje. Tilsvarende betragtninger kan herhjemme også anlægges på flygtningepolitik. Og ser man på vælgerne viser flere af Borre & Andersens diagrammer da også, at mange af spørgsmålene fra området »ny politik« i forbløffende grad synes at passe ind på en ret linje med mere traditionelle politiske spørgsmål (se således figurerne på side 44 og side 57). Og det kaldes normalt for en-dimensionalitet. Substantielt tyder dette på, at vælgerens

stillingtagen til mere politi, færre flygtninge, grønne afgifter etc. i betydelig grad er synkroniseret med deres stillingtagen til skatter og velfærdsydelser.

Men stadig er der en afgørende kerne. Synkroniseringen er ikke perfekt. Det radikale Venstre er til højre for Socialdemokratiet, når det gælder den klassiske økonomiske politik, men ikke når det gælder flygtninge- eller kriminalpolitik. Og der er også Dansk Folkeparti og appellen til Socialdemokratiets vælgere, men det er straks et lidt vanskeligere tilfælde: For Dansk Folkeparti appellerer ikke blot til uvilje mod vold og uvilje mod flygtninge, men slår også på temmeligt hæderkronede værdier på det velfærdspolitiske felt: Gode hospitaler, omsorg for de ældre etc.. Her kan betegnelse »højre« være mere vild- end vejledende.

Dette taler for en mellemproportional. Opstillingen af »ny politik« som en ny dimension under-spiller synkroniseringen i vælgerens stillingtagen til de økonomiske spørgsmål og til de andre typer af grønne og sorte spørgsmål. Det kan være at gå for vidt. Men samtidigt er det vigtigt at være opmærksom på, at synkroniseringen brydes. Og at de nye politiske spørgsmål sandsynligvis har fået betydeligt øget vægt, således at det nye først og fremmest kan ligge i denne vægtforskydning.

Der er meget anden, gedigen valgforskning i bogen. Om vælgerens syn på velfærdspolitik, på arbejdsløshedsbekæmpelse, på EU etc.. Men samlet er opstillingen af afstandsmodellen det afgørende nybrud.

Lektor Hans Jørgen Nielsen
Institut for Statskundskab
Københavns Universitet

Globalisering, Demokrati og det Civile Samfund

Artikler i udvalg ved Lars Bo Kaspersen

Hans Reitzels Forlag, København. Oversættelse
Henning Juul Madsen og Lars Bo Kaspersen

Bogen består af syv artikler skrevet af Paul Hirst, professor ved Birkbeck College, University of London. Artiklerne er skrevet i perioden fra 1992

til 1996 og er tidligere publiceret i engelske såvel som australske tidsskrifter og antologier. I to tilfælde er de skrevet i kompagniskab med Graham Thompson. Bogen er delt ind i to dele – del I om globalisering og international styring og del II om det civile samfund og det associative demokrati. Bogen afsluttes af forslag til yderligere læsning hentet fra Paul Hirst omfattende produktion af bøger, antologier og artikler.

Første del, der handler om globalisering og international styring er den mest interessante. Med en blanding af empiriske referencer og sund fornuft stiller Hirst væsentlige spørgsmål til det som i løbet af meget kort tid er blevet en ny industri inden for samfundsvidenskaberne – debatten om globalisering, dens karakter, omfang, betydning og konsekvenser. Han stiller sig skeptisk overfor om globalisering er noget nyt; hvorvidt de multinationale selskaber har en dominerende rolle i den globale samhandel og om de er på vej til at blive transnationale? Han diskuterer, hvor langt de internationale finansielle markeder sætter grænser for nationalstaternes penge- og finanspolitik, og hvorledes de kan tænkes at udfordre de velfærdsstatslige ordninger i især de vesteuropæiske lande? Hans svar er hver gang ganske velafbalancerede og uden den snert af storm-und-drang som karakteriserede nogle af de første og mere populære bidrag til globaliserings diskussionen – herunder af japaneren Keniche Ohmae.

Set fra et ståsted i den danske debat er de to kapitler om nationalstatens nutid og fremtid de væsentligste. Her gendriver Hirst den udbredte myte, at nationalstaterne er truet af den samtidige globalisering, europæisering og decentralisering. Han argumenterer for, at nationalstaterne af samme grund er ved at skifte funktioner og opgaver, og at den politiske styring er ved at blive ganske sammensat og kommer til at foregå på flere-niveauer-på-samme-tid.

Hirst kalder selv den politiske styring i en situation med beslutningstagen på multiple niveauer for governance – et ord som er blevet ganske udbredt, men rejser lige så mange udfordringer for den politiske videnskab, som det er svært at give et præcist indhold. Hirst definerer selv governance som en »(...) funktion, der kan udføres af en lang række offentlige og private, statslige og ikke-stats-

lige, nationale og internationale institutioner og praksisser« (s. 73). Han understreger det forhold, at governance ikke er identisk med government, men at nationalstaternes suverænitet og autoritet er ved at blive bredt ud til stadig flere niveauer, hvor der tages stadig flere forskelligartede styringsredskaber i anvendelse. Han påstår, at centralstaterne skifter funktioner fra lovforberedelse og sagsafgørelse, planlægning og budgetkontrol til at samordne de mange institutionelle niveauer gennem forhandling og koordination, men også til at stå for den proces hvorigennem nye – internationale organisationer, globale forhandlingssystemer og europæiske politiske institutioner – opbygges. Hele denne proces, hvor formel suverænitet afgives til europæiske institutioner og decentrale kommuner, indebærer dog ikke efter Hirst's mening, at der er mindre at lave for de centralstatslige politikere og embedsværk. Tværtimod vinder centralstaterne nye beføjelser og får udvidet deres faktiske handlemuligheder, hvilket fortsat placerer centralstaten som den vigtigste politiske arena i nationalstaterne.

Hirst peger på, at nationalstaterne i fremtiden vil have tre centrale roller: (1) forsvare og legitimere den internationale regulering af økonomien; (2) tilvejebringe social konsensus og et økonomisk samarbejde mellem de betydeligste grupper på nationalt plan; og (3) garantere retssikkerheden og muliggøre et pluralistisk samfund uden for voldsomme spændinger (se s. 49). Flere kunne tilføjes, hvilket dog ikke ændrer ved den vigtigste pointe, at udviklingen ikke går mod nationalstaternes »nedlæggelse«, ej heller mod deres funktionstømning, men mod at de ændrer opgaver og funktioner og derved fastholdes som den vigtigste politiske institution – både nationalt og internationalt.

Denne pointe kan ikke gentages for ofte. Hirsts argumentation er befriende klar og velunderbygget. Den er derfor anvendelige til at bringe den almindelige politiske debat – herunder debatten om EU og national suverænitetets afgivelse – til fornuft.

Del II er mindre interessant. Her gentager Hirst, hvad han netop har gennemført overfor spørgsmålet om nationalstatens fremtid. Denne gang blot med begrebet civil samfundet i centrum. Han argumenterer for, at civil samfundet ikke er et apolitisk sted i samfundet; det sted hvor der ikke-er-

politik, og går således ret op mod megen af den sludder, der i de senere år har kendetegnet diskussionen om civil samfundet. Han fremfører, at civil samfundet i de fleste øst- og vesteuropæiske samfund er stærkt institutionaliserede og komplekst organiserede, og at der længe har fundet en politisering af civil samfundet sted. Han viser også, at privatisering, udlicitering og flere andre af de nye former for udlægning af offentlige opgaver betyder en yderligere institutionalisering af civil samfundet; eller at disse kommer til at bestå af endnu flere komplekse organisationer, hvor grænserne mellem offentlig styring og frivillig aktivitet bliver alt andet end klar.

Han stiller sig således skeptisk – både til megen af den kommunitaristiske diskussion om at alt godt kommer fra civil samfundet og til den nyliberalistiske modebølge, der vil revitalisere civil samfundet gennem at gøre borgerne eller den enkelte ansvarlig. Han ser ikke opbruddet på grænserne mellem stat og civil samfund som et skridt i retning af demokratisering, men mere som det modsatte – den fortsatte nedbrydelse af de civile institutioners autonomi.

Pointen om, at de civile institutioner taber autonomi og en bestemt monokulturel styring vinder udbredelse, er udgangspunkt for det begreb, som med tiden især er kommet til at kendetegne Paul Hirst's bøger og artikler. Begrebet associativt demokrati tager udgangspunkt i, at institutionernes ligesom organisationernes selvstændighed er den vigtigste forudsætning for en demokratisering af relationerne mellem stat og borgere i et post-industrielt samfund kendetegnet ved stærke centralstater, nedbrydelse af grænserne mellem offentlig og privat og civil samfundets institutionalisering. Hirst argumenterer for, at brugernes eget valg og deres medbestemmelse er den vigtigste forudsætning for et associativt demokrati.

Associativt demokrati omfatter efter hans definition tre hovedpunkter: (1) sociale anliggender skal organiseres, så de i videst mulige omfang overføres fra statsligt regi til frivillige sammenslutninger; (2) politisk magt og myndighed skal decentraliseres; magten skal fordeles mellem en flæthed af organer for at sikre en samfundsmæssig pluralisme og; (3) økonomien skal så vidt muligt organiseres efter et andelsprincip (se s. 134-35).

Definitionen forekommer svag. Hvad oprettelsen af frivillige sammenslutninger, decentralisering og anvendelse af et andelsprincip nødvendigvis har med demokrati og demokratisering at gøre fremgår ikke. Demokratibegrebet behandles ikke selvstændigt; demokratiseringen ses som en nødvendig følge af frivillighed m.v. Det fremgår heller ikke, hvordan frivillige sammenslutninger eller decentralisering kan anvendes, uden at det medfører netop den nedbrydelse af civil samfundets autonomi, som Hirst selv kritiserer.

Flere kritiske punkter kunne fremføres, men pointen må være klar: ligeså velargumenteret og velbalanceret Hirst er i sin kritik af de postindustrielle samfund, ligeså overfladisk og uigennemtænkt forekommer hans argumenter for det associative demokrati. Den sidste artikel i bogen – »Det associative princip« (s.159-173) – indeholder en række konkrete forslag, som må siges allerede at være praktiseret i Danmark – uden at det nødvendigvis har gjort Danmark mere demokratisk, eller medført en demokratisering efter det associative princip.

Bogens artikler er præcist og mundret oversat, men kunne for enkeltes vedkommende have været udvalgt, således de havde større argumentationskraft i en dansk sammenhæng. Iøvrigt må bogen anbefales til alle, der lider af for megen tro på globaliseringens udbredelse, nationalstaternes krise og civil samfundet som roden til alt lyksageligt.

Professor Ove K. Pedersen
Institut for Statskundskab
Københavns Universitet

Torben Andersen og Karsten Ronit:
Den danske banksektor mellem
tradition og forandring.

Forlaget Systime 1997, 230 sider.

Medier og forskere har med jævne mellemrum kastet sig over de danske banker. Det har dog oftest været enkeltstående begivenheder eller særlige banker og institutioner, der har tiltrukket sig opmærksomhed. Antallet af generelle studier af sektoren har derimod været få, men den nye antologi om den danske banksektor bidrager til at udfylde dette hul.

I bogens indledende kapitel giver Torben Andersen og Karsten Ronit en kort oversigt over den eksisterende danske bankforskning. Mængden af bidrag er ikke særlig stor, når man tager sektorens indflydelse på samfundsudviklingen i betragtning. Forfatterne forklarer den beherskede interesse i forskningsverdenen med, at det er lykkedes bankerne, der traditionelt har forsøgt at holde lav profil, med held at praktisere samme strategi overfor dele af samfundsvidenskaberne. Da forskning hidtil er foregået isoleret indenfor de enkelte fagområder, er et af bogens formål, at fremme dialogen ved at bringe bidrag fra forskellige traditioner. Som et bidrag til at skabe en fælles referenceramme for en fortsat udforskning af området, giver forfatterne selv i sidste halvdel af kapitlet en nyttig sammenfatning af mulige samarbejds- og konfliktmønstre indenfor sektoren.

De to næste kapitler i bogen er eksempler på værdien af at anlægge et historisk perspektiv på banksektoren. Per H. Hansen giver først en oversigt over danske bankredninger fra 1857 til 1990'erne med vægt på udviklingen i Nationalbankens rolle som »lender of last resort«. I det andet historiske kapitel undersøger Ole Lange ud fra 4 episoder i dansk bankhistorie, om bankerne og deres ledelse udnytter den magt de har over deres erhvervskunder, eller om de blot optræder som neutrale kreditformidlere. De to første episoder rækker tilbage til tiden før århundredeskiftet, mens de 2 nyere er hentet fra i 1970'erne og 1980'erne. Mens den sidste episode, om hovedbankernes redning af ØK 1982-83, er udtryk for i hvert fald på kort sigt en positiv udnyttelse af bankernes magt, er de tre første snarere eksempler på en negativt anvendelse af magt. Ole Lange gør dog opmærksom på, at det tilgængelige empiriske materiale er begrænset, og det ikke er muligt at drage generelle konklusioner. Derfor vil det også være nærliggende at inddrage bankerne og den øvrige finansielle sektor i den kommende udredning af magtforholdene i Danmark.

Karsten Ronit behandler udviklingen af interesseorganisationer som et alternativt styringssystem, der ikke bygger på konkurrence eller hierarki men regulerer forholdene indenfor sektoren gennem samarbejde og dialog. Organiseringen af det danske bankvæsen har været en langsom og proces på grund af indbyrdes rivalisering, og det er først i

efterkrigsperioden at samarbejds mønstret har manifesteret sig i etableringen af egentlige fælles organisationer. Karsten Ronit redegør for, hvorledes der med etableringen af Finansrådet i 1990 blev skabt et forum for en kollegial regulering af pengeinstitutternes adfærd. Tilsvarende indeholder pengeinstitutankenævnet og bankernes etiske regler elementer af selvforvaltning, mens Finansrådets i forbindelse med indskydergarantifonden snarere har været involveret som traditionel interesseorganisation. Det er utvivlsomt rigtigt, at der er sket ændringer i bankernes samarbejds mønster gennem de seneste årtier. Spørgsmålet er imidlertid, om denne ændring har været så gennemgribende, at det kan betegnes om en ny, vigtig styringsform. Karsten Ronit gør selv opmærksom på problemet, og det kunne være interessant at få belyst, hvor langt samarbejdet kan udvikles i en sektor, hvor der er så store forskelle i virksomhedernes størrelse.

Tvivlen om, at dialog og samarbejde er ved at vinde afgørende indpas som en ny styreform i banksektoren, bestyrkes af Torben Andersens gennemgang af den fælles bankuddannelse og de fælles EDB-systemer. På begge områder kan samarbejdet begrundes med stordriftsfordele, der gør et samarbejde naturligt især for de små banker. De store banker har på nogle områder valgt at stå udenfor med egne EDB-centraler og supplerende interne uddannelses tilbud. Der samarbejdes, hvis der er klare fordele, det gælder eksempelvis pengeinstitutternes fælles betalingssystem. Men når en af de store banker i 1991 ønskede at trække sig ud af det fælles pengeautomatsystem, er det vel udtryk for, at egeninteressen kommer i første række.

Teknologiudviklingen og brancheglidningen indenfor den finansielle sektor stiller bankernes ansatte og fagorganisationerne overfor nye udfordringer. Loyaliteten overfor arbejdspladsen, der traditionelt har kendetegnet medarbejderne, blev sat på en hård prøve med afskedigelsesrunderne i de store banker. Henrik Søborg gennemgår, hvorledes de faglige organisationer har været gennem en omstilling fra organisationer, der i starten af efterkrigstiden hovedsagelig koncentrerede sig om lønforhandlinger, til organisationer, der i højere grad fokuserer på medlemmernes indflydelse og medbestemmelse på indførelse af ny teknik og tilrettelæggelse af arbejdsforholdene. Det er tænke-

måder, som bryder med bankernes traditionelle, hierarkiske organisationsform, og derfor forudsætter en holdningsændring både hos medarbejderne og ledelsen. Henrik Søborg giver eksempler på banker, hvor ledelsen for at øge engagementet i banken har givet de ansatte større ansvar og selvstændighed og er lydhøre overfor krav om medbestemmelse. Men det står ikke klart, om det er en udbredt tendens blandt bankerne. I bogens afsluttende kapitel giver således Frans Bévort en pessimistisk vurdering af bankverdenen. Medarbejderne er ikke kompetente nok, men dog selv tilfredse med deres uddannelse og kompetence, og virksomhederne er generelt meget langsomme til at introducere ledelsesmodeller, der kan bidrage til at skabe den nødvendige kompetence. Som et spændende alternativ gennemgår forfatteren, hvordan ledelsen i en mindre bank bevidst har forsøgt at skabe en integreret virksomhedsidentitet for at sikre

virksomhedens fremtid på et stadig mere turbulent marked.

Det er lykkedes med bogens bidrag at dække en række vigtige aspekter af den danske banksektors udvikling. Men der er stadig mange områder, som fortjener at blive undersøgt, og specielt savner man en sammenligning med udlandet, som kan klarlægge om den danske banksektor er unik eller om en tilsvarende udvikling finder sted i andre lande. Men forhåbentlig vil bogen inspirere andre til også at interessere sig for området. Selv om det kan være en utaknemmelig opgave, at skulle analysere et erhverv, som helst vil være i fred, og hvor diskretion er en forudsætning for at kunne overleve.

Lektor Niels-Henrik Topp
Institut for Statskundskab
Københavns Universitet